

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

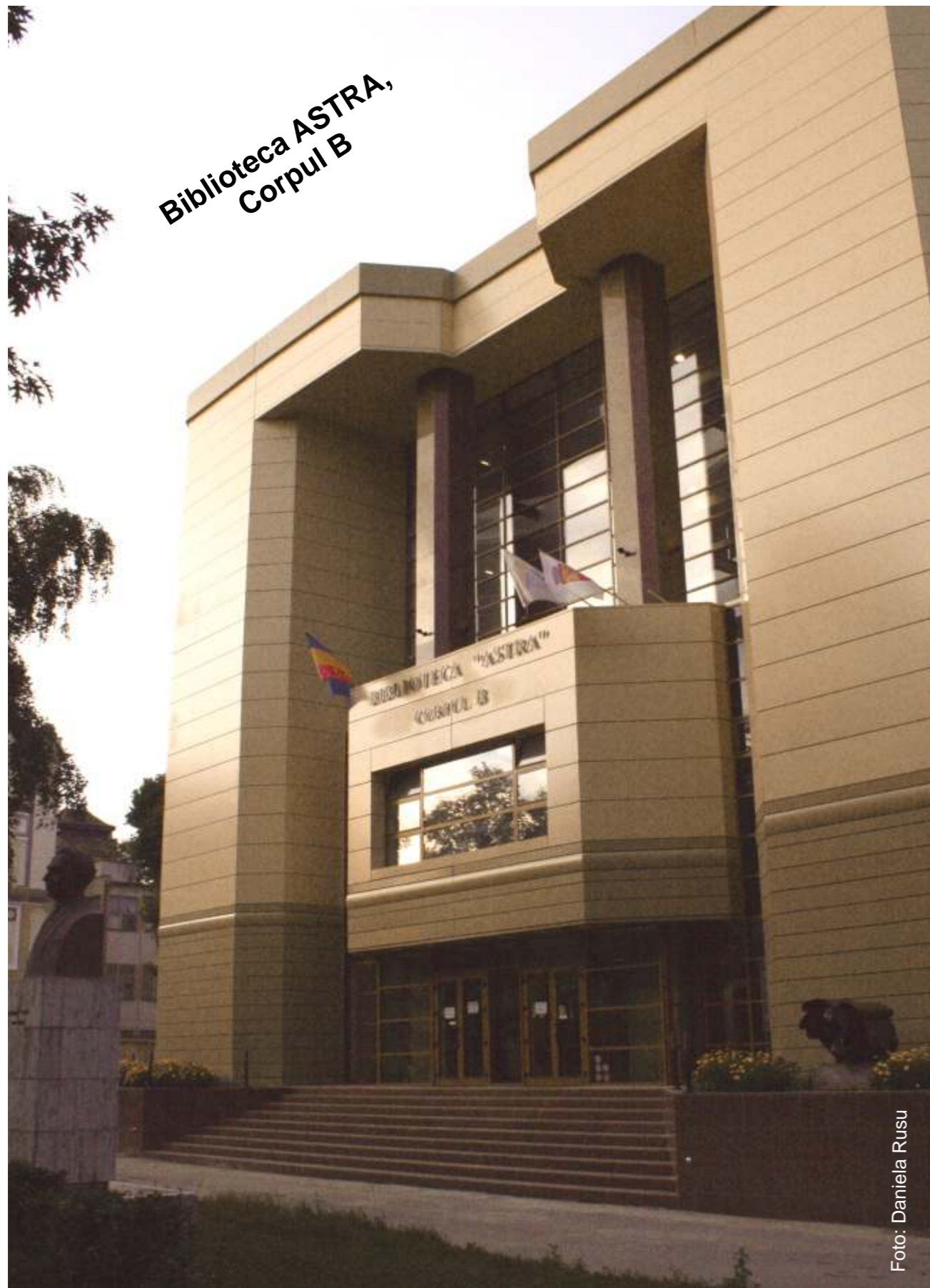
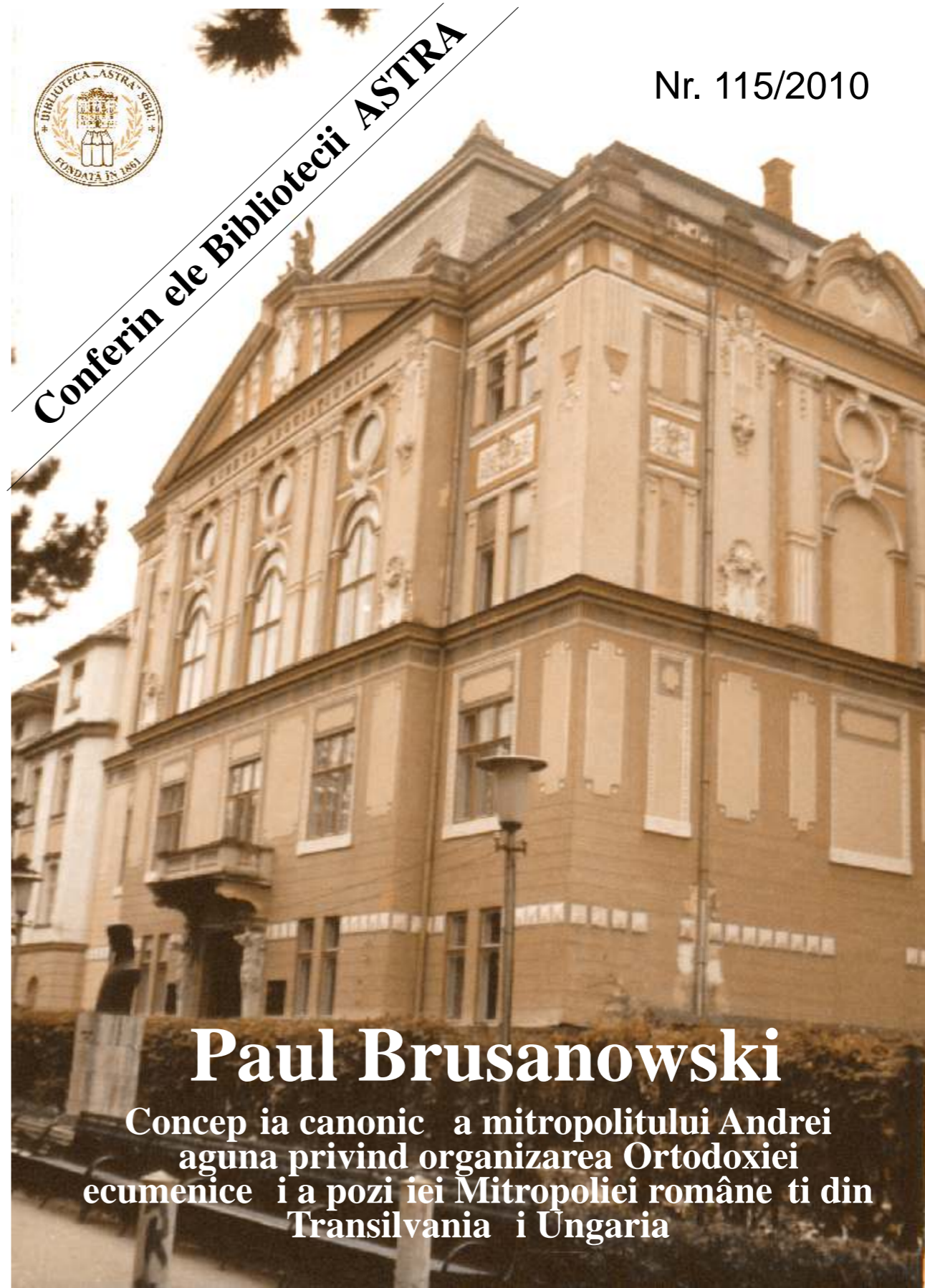

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 115/2010

Paul Brusanowski
Concepția canonică a mitropolitului Andrei
agăuna privind organizarea Ortodoxiei
ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din
Transilvania și Ungaria

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:

PAUL BRUSANOWSKI: *Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria*

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Ioana **Butnaru**
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjastrasibiu.ro>, e-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Paul Bruszanowski

n. 1972

Curriculum Vitae

Subsemnatul **Brusanowski Paul Lucian**, născut în data de 4 februarie 1972 în municipiul Focșani, jud. Vrancea, am absolvit Ciclul primar și gimnazial la Școala Generală Nr.2 din Mediaș (secția în limba germană), după care am urmat clasele IX-X liceale la Secția Matematică-Fizică, iar clasa a XI-a la Secția Mecanică a Liceului "Axente Sever" din Mediaș, apoi între anii 1989-1992 cursurile Seminarului Teologic Ortodox Român din Cluj-Napoca. Între 1992-1996 am urmat cursurile Facultății de Teologie "Andrei Șaguna" din Sibiu, susținând Lucrarea de Licență la Catedra de Teologie Istorică și Practică, Disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române, cu titlul "*Bio-bibliografie Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală*", apărută în publicația "Revista teologică" din 1996.

În anul universitar 1996-1997 am efectuat studii aprofundate la secția Teologie Istorică și Practică, Disciplina Istoria Bisericii Române, susținând Disertația cu titlul "*Uniația din Transilvania în istoriografia românească și străină*", aflată în pregătire pentru publicare.

În data de 1 noiembrie 1997 am fost acceptat în programul de doctorat al Facultății de Teologie din Sibiu, la Disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Teza de doctorat, cu titlul "*Învățământul confesional ortodox din Transilvania între 1848-1918 (între exigențele Statului centralizat și principiul autonomiei bisericesti)*", am susținut-o în ziua de 14 iulie 2004, obținând calificativul *Magna cum Laude*.

Începând cu data de 1 octombrie 1996 sunt încadrat la Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" a Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, la Catedra de Teologie Istorică și

Practică, Disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române în funcția de preparator, din octombrie 1999 de asistent, din martie 2003 de lector, iar din martie 2008 de conferențiar.

În anii universitari 1998/1999 și 2001/2002 am supliniți și postul de Asistent pentru Limba Latină la Facultatea de Teologie "Andrei Șaguna" a Universității "Lucian Blaga" Sibiu. Ca material didactic am folosit manualul universitar de Limbă Latină din Germania, *Studium Latinum. Latein für Universitätskurse*, elaborat de Gebhard Kurz la cererea *Asociației filologilor de limbi clasice din Germania*, apărut la editura C.C. Buchner în anul 1993.

Începând din 1 octombrie 2003 funcționez și la Facultatea de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, unde susțin cursurile *Organizații politico-religioase în Orientul Mijlociu* și *Formarea națiunilor moderne în Orientul Mijlociu*.

Deși domeniul Teologiei istorice a fost destul de mult cercetat în ultimul secol (inclusiv disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române), literatura de specialitate fiind deosebit de bogată, totuși mai rămân destule arii care necesită să fie aprofundate.

Drept urmare, am încercat și eu să-mi aduc contribuția de cercetare, desfășurată atât în colective cu alți istorici, cât și individual. Dintre colaborările la proiecte de cercetare (granturi) enumer următoarele: a) În 2001-2002 am condus, în calitate de codirector (împreună cu Prof. Univ. Dr. Marc van Wijnkoop Lüthi), proiectul de cercetare *Creștinismul în Sibiu. Ghid al confesiunilor și al lăcașurilor de cult. Christentum in Hermannstadt. Wegweiser zu Konfessionen und Kirchen*. La acest proiect au participat studenți ai celor două Facultăți de Teologie din Sibiu (cea Ortodoxă și cea Evanghelică); b) din 2001 până în prezent sunt membru cercetător în proiectul științific (grantul) internațional: "Unirea bisericească a românilor din Transilvania (1698-1761)" – grant finanțat de Fundația „Pro Oriente” – Viena, (2001-2007); c) între 2004-2007 am fost membru cercetător în proiectul științific (grantul) internațional: „Reconciliation Project *Healing of Memories*. Interdisciplinary Research and Consultation of Comparative Depiction of Church History in

Romania as a Religious-Cultural Borderland in Central Europe". Proiectul este finanțat de Community of Protestant Churches in Europe – Leuenberg Church Fellowship (CPCE), cu sediul la Berlin, și Conference of European Churches (CEC), cu sediul la Geneva – Elveția (2004-2007), director de proiect fiind Dieter Brandes (CPCE), în cooperare cu Dr. Dr. Andreas-Abraham Thiermeyer de la Collegium Orientale, Eichstätt – Germania, și Prof. Dr. Renhard Thoele, Institutul de Studii și Cercetări Ecumenice, Bensheim.

În munca de cercetare istorică desfășurată până acum, am avut în vedere patru teme deosebite, concretizate în publicarea a opt lucrări în volum (dintre care două în două ediții) și aproximativ 70 de studii în reviste de specialitate și volume colective.

Activitatea de cercetare mi-am început-o prin aprofundarea **problemei uniției din Transilvania**, în perioada anului Studiilor Aprofundate (Master), prin elaborarea unei disertații cu titlul *Istoriografia uniției din Transilvania*. Această temă de cercetare m-a preocupat și după absolvirea ciclului de Studii Aprofundate, participând la grantul "Unirea bisericească a românilor din Transilvania (1698-1761)", amintit mai sus.

Un alt domeniu de cercetare, de care am fost preocupat, au fost **relațiile interconfesionale din zona Sibiului**. Proiectul realizat cu colegul de la Facultatea de Teologie Evanghelică din Sibiu, Prof. Dr. Marc van Wijnkoop Lüthi, azi profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Berna, Elveția, a constituit doar un început și un impuls. Rezultatul acestor cercetări o constituie lucrarea *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval* (256 p., Presa Universitară Clujeană, 2007). Aceasta reprezintă o noutate în istoriografia românească din mai multe motive. În primul rând, se ocupă de istoria vechiului Sibiu, în timp ce majoritatea lucrărilor apărute până acum, referitoare la Sibiu, au în vedere perioada mai nouă, în special secolul XIX. Lucrarea mea se oprește tocmai la începutul acestui secol, abordând istoria mai puțin cunoscută publicului larg a vechiului Sibiu. În al doilea rând, lucrarea în cauză prezintă pentru prima dată în limba română evoluția organizației politice, sociale și bisericești a comunităților de coloniști sași. În al treilea rând, este prima lucrare în limba română care prezintă introducerea reformei luterane

din sudul Transilvaniei și evoluția Bisericii Evanghelice C.A. din România, atât din punct de vedere al învățăturilor de credință, cât și al organizației constituționale.

Cea de-a treia temă de cercetare (teza de doctorat) privește școlile confesionale din Transilvania (*Învățământul confesional ortodox român din Transilvania între anii 1848-1918. Între exigențele Statului centralist și principiile autonomiei bisericești*, 614 p., Presa Universitară Clujeană, 2005; ed. II revăzută și adăugită, PUC 2010). Consider că noutatea adusă de această lucrare este tocmai reliefaea, pentru prima oară în limba română, a legislației școlare emisă de autoritățile imperiale de la Viena și de Parlamentul de la Budapesta (din epoca dualistă), precum și prezentarea situației învățământului confesional ortodox din Transilvania dintr-o dublă perspectivă (mai întâi proiectele politice ale autorităților de stat centrale, iar apoi receptarea acestor politici de către autoritățile bisericești din Sibiu și răspunsul dat de acestea)..

Analizând Protocoalele forurilor legislative ale Bisericii Ortodoxe din Transilvania înainte de 1918, mi-am dat seama de necesitatea redactării unei lucrări cu privire la evoluția din punct de vedere constituțional a Mitropoliei de la Sibiu, subiect care nu a mai fost abordat în istoriografia românească de la începutul perioadei interbelice. Drept aceea, în cartea *Reforma constituțională a Bisericii Ortodoxe a Transilvaniei între 1850-1925* (297 p., PUC 2007) am prezentat etapele reînnoirii constituționale realizate de mitropolitul Andrei Șaguna și am analizat urmările aplicării celebrului Statut Organic al Bisericii ardelen. În același domeniu al istoriei instituțiilor bisericești se află și alte două lucrări apărute, anume *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române. 1919-1925*. (397 p., PUC 2007) și *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925* (302 p., PUC 2010), precum și cartea în curs de apariție la Editura Böhlau - *Das rumänisch-orthodoxe Kirchenrecht. Edition der Statuten aus Siebenbürgen, der Bukowina und Rumänien (1786-2008). Eingeleitet, übersetzt und kommentiert von Paul Brusankowski*, prezentând în traducere germană cu introduceri și adnotări toate legile și statele bisericești de pe teritoriul românesc între 1786-2008.

În fine, fiind preocupat de aspectele sociale și instituționale din istorie, am abordat și influențele lumii orientale asupra spațiului de civilizație sud-est european. Parcurgerea lucrărilor unor călători occidentali în Țările Române extracarpătice m-au determinat să urmăresc realitățile sociale și juridice din spațiile vecine (Balcani, Anatolia și Orientul Mijlociu). Rezultatul l-au constituit două lucrări distincte: *Stat și religie în Orientul Mijlociu islamic* (279 p., PUC 2005, ed. II, Editura Herald, 2009) și *Istorie și civilizație iraniană până la cucerirea arabă* (296 p., PUC 2008). Deși ar părea că prima lucrare nu are nimic în comun cu Istoria Bisericii Ortodoxe Române, totuși cartea analizează realitățile din interiorul unor societăți și state care au avut o influență covârșitoare și asupra Țărilor Române. Cât privește cea de-a doua lucrare, aceasta prezintă pentru prima oară în limba română evoluția creștinismului oriental din Orientul Mijlociu.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. Acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14

Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30

Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri’a, nu are dreptu a se numerá între poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39
Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociațiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40

Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889 ...</i>	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51
Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52

Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret – Atanasie Marian Marienescu</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65
Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66

Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78
Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79

Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane</i>	90
Constantin Cubleșan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian</i>	91
Constantin Cubleșan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist</i>	92

Constantin Cubleşan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farkas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Şuluţiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sí vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu</i>	97
Ioan Lupaş	<i>Înfiinţarea „Asociaţiunii“ și conducătorii ei</i>	98
Iosif Sterca Şuluţiu	<i>Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea Expoziţiei, în 19 August st. N. 1905</i>	99
Ion Onuc Nemeş- Vintilă	<i>Bibliotecile publice din Olanda și misiunea lor: „Să facem o comunitate mai bună”</i>	100
Virgiliu Florea	<i>Anton Pann în reeditarea-model lui M. Gaster (1936)</i>	101
Horst Ernst Klusch	<i>Pe urmele strămoşilor habani</i>	102
Ion Agârbiceanu	<i>Raportul Secretariatului general al Secţiunilor literare-ştiinţifice ale „Astreii” dela 6 Iunie 1932 – 27 Mai 1933</i>	103
Liliana Popa	<i>Oameni și cărți în Sibiul de altădată</i>	104

Vasile Crișan	<i>Protecția patrimoniului cultural sibian. Istorie și actualitate</i>	105
George Barițiu	<i>Din istoria Asociațiunii (1861-1888)</i>	106
George Barițiu	<i>Raportul Asociațiunii după 31 ani</i>	107
Werner Schaal	<i>Noua Bibliotecă Universitară a Universității „Lucian Blaga” – Die neue Universitätsbibliothek der Lucian-Blaga-Universität</i>	108
Iarion Pușcariu	<i>Cuvântulă Presidială la deschiderea adunării generale a Asociațiunii transilvane, ținute la 10/22 și 11/23 Octombrie a. c. în Năseudă</i>	109
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Constantin Noica</i>	110
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Nicolae Tatu</i>	111
Vasile Grajdian	<i>Preotul muzician Gheorghe Șoima</i>	112
Matei Pamfil	<i>Gustav Weigand și Asociațiunea</i>	113
Paul Brusanowski	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna – o viață de sfințenie</i>	114
Paul Brusanowski	<i>Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria</i>	115

Conf. Univ. Dr. **Paul Brusanowski**

Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” Sibiu

Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria*

O problemă deosebit de importantă pentru istoria Bisericilor Ortodoxe din monarhia dualistă (austro-ungară) o constituie statutul juridic al acestora, mai ales relațiile lor cu Ortodoxia ecumenică. Potrivit canonistului Nicodim Milaș, cele două Biserici Ortodoxe din Ungaria (Sârbă și Română) au fost, la începutul secolului al XX-lea, Biserici autocefale. Problematika este destul de interesantă, deoarece nu există nici un *tomos* emis de Patriarhia ecumenică sau de vreo altă Biserică autocefală, de conferire a statutului de autocefalie Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania (precum a existat un asemenea *tomos* patriarhal pentru Biserica Ortodoxă din Regatul României, semnat la 25 aprilie 1885 de către patriarhul ecumenic Ioachim IV)¹.

Conform canonistului ortodox Milaș, la sfârșitul secolului XIX și începutul celui următor au existat următoarele 15 Biserici Ortodoxe

* Conferință prezentată în ziua de 30 noiembrie 2010.

¹ Niculae ȘERBĂNESCU, „Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului. 1885 – 25 aprilie – 1985”, în *Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. 1885-1985*, București, 1987, p. 41.

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

autocefale¹: cele patru patriarhii orientale (Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim); Arhiepiscopia din Cipru; Biserica din Imperiul rusesc; Mitropolia din Carloviț; Mitropolia de Cetinje (Muntele Negru); Arhiepiscopia Sinai; Biserica din Regatul Greciei; Mitropolia românească din Sibiu; Exarhatul bulgar; Mitropolia româno-slavă din Bucovina și Dalmația; Biserica din Regatul Serbiei; Biserica din Regatul României. Milaș mai consemna și două Biserici autonome (aflate sub jurisdicția indirectă a Patriarhiei de Constantinopol, anume cea din Bosnia-Herțegovina, care cuprindea patru episcopii, și cea din Creta, cu opt eparhii). Aceleași Biserici (însă într-o altă ordine) au fost recunoscute drept autocefale și de canonistul catolic (specialist în Bisericele Orientului) Isidor Silbernagl (profesor de Drept canonic la Universitatea din München)². Drept urmare, înainte de primul război mondial, numărul Bisericilor autocefale a fost diferit de cel de azi, considerându-se că existau trei Biserici autocefale românești și trei Biserici autocefale sârbești.

Dată fiind importanța temei, se cuvine să analizăm opiniile restauratorului Mitropoliei transilvane, Andrei baron de Șaguna cu privire la această problemă. Acestea au fost cel mai clar sistematizate în lucrarea polemică *Anthorismos* (redactată ca răspuns ierarhului bucovinean Eugen Hacman în anul 1861), apoi în *Compendium-ul de*

¹ Nikodemus MILASCH, *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Nach den Allgemeinen Kirchenrechtquellen und nach den in den Autokephalen Kirchen geltenden Spezial-Gesetzen*, ed. II, Mostar, 1905, p 309-312. În continuare voi cita traducerea românească a acestei lucrări (realizată de Dim. I. Cornilescu și Vasile S. Radu) și publicată sub titlul *Dreptul Bisericesc Oriental*, București, 1915.

² Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine kanonisch-statistische Abhandlung*, Regensburg, ²1904.

drept canonic (din anul 1868), dar și în diferite memorii adresate Curții de la Viena.

1. Ortodoxia din Imperiul austriac – parte a Patriarhiei ecumenice

În primul rând, conceptual de *autocefalie* i-a fost străin mitropolitului Șaguna. În Compendiul său nu menționează acest termen, precum se poate constata chiar și dintr-o scurtă privire asupra tablei de materii. Canoanele considerate drept argumente pentru justificarea autocefaliei din primele secole (de ex. can. 8. III ec.) nu au fost interpretate de Șaguna în sensul autocefaliei, ci al existenței unei provincii bisericești exempte. În condițiile nefolosirii conceptului de Biserici autocefale, mitropolitul Șaguna a luat în vedere doar existența celor patru patriarhii orientale vechi:

„Fiindcă spre nenorocirea creștinismului, totalitatea Bisericii lui Hristos (adică Pentarhia –n.n.) s-a dezbinat în două, în partea răsăriteană și cea apuseană: pentru aceea Biserica noastră din toată lumea are azi patru patriarhi și adică: pe cel din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim... Dreptul de a înălța vreun scaun arhieresc la demnitatea de scaun patriarhal se cuvine exclusiv numai unui sinod ecumenic”¹.

Drept urmare, a considerat că toate provinciile bisericești (în cazul în care nu se bucurau de statutul de Biserici exempte) se aflau pe teritoriul uneia din aceste patriarhii. Încă din timpul consultărilor episcopilor ortodocși din Imperiul austriac, de la Viena, din anii 1850-

¹ Andrei baron de Șaguna, *Compendiu de drept canonic al Sântei Sobornicești și Apostolești Biserici*, Sibiu, ³1913, p. 97.

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

1851, Șaguna a cerut în memoriul înaintat Guvernului austriac aprobarea autorităților imperiale de a păstra legătura cu scaunul patriarhal de Constantinopol:

„Ținând cont de faptul că, în conformitate cu prevederile canonice ale Bisericii Orientale, Biserica Răsăriteană din Austria aparține de Patriarhatul de Constantinopol, Scaunul acestui patriarhat este instanța supremă pentru toate problemele bisericesti ale Sfintei Biserici și ale creștinilor acesteia. Să se permită ierarhiei noastre din Austria ca, în cazurile prescrise de Biserică, să se adreseze numitului Scaun patriarhal din Constantinopol, pe calea Ministerului c.c. (chesaro-crăiesc – n.n.) de Externe”¹.

Așadar, Șaguna nu a avut cunoștință că însăși Patriarhia ecumenică considerase în 1855 drept autocefală Biserica din „Austria”². Unsprezece ani mai târziu, Șaguna a rămas adept al aceleiași idei. Drept urmare, în cursul disputelor cu Hacman, din anii 1860-1861, a susținut necanonicitatea înființării unei Patriarhii a Imperiului austriac. Dimpotrivă, în concepția lui Șaguna, ierarhia ortodoxă ar fi fost datorare să ceară autorităților austriece să i se permită să reia legăturile canonice cu Scaunul patriarhal, fiindcă doar astfel se putea respecta principiul libertății Bisericii:

„Vrem ca libertatea bisericească în înțelesul canonic să nu ne strâmtoreze în nimic din partea Guvernului politic, cu atât mai puțin cu cât nici libertatea altor religii creștine nu se strâmtorează din partea politică. Dacă noi libertatea Bisericii noastre nu o am pretinde de la Guvern în înțelesul deplin al cuvântului, atunci noi am da de noi înșine *testimonium paupertatis* și am da prilej Guvernului de a gândi că noi înșine

¹ Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia...*, *Colecțiunea actelor*, p. 76.

² Într-un *tomos* al Patriarhiei ecumenice, din 1855, au fost menționate ca Biserici autocefale Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, apoi Bisericile din Rusia, Cipru, Austria și Elada (Nicodim Milaș, *Dreptul Bisericesc Oriental*, trad. Dim. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, București, 1915, p. 253, nota 13).

vedem o primejdie pentru Stat din legătura canonică între mitropoliții noștri din Austria și patriarhul din Constantinopol. Încă noi credem că ierarhia noastră va ști să abată de la sine orice *testimonium paupertatis*, precum și orice prepus (presupunere – n.n.) pe care ar deduce-o statul din legătura canonică a mitropolițiilor noștri cu patriarhatul ecumenic, căci una (pe de o parte – n.n.) nu se află nici o iotă în analele patriei noastre despre pata necredinței a ierarhilor sau a creștinilor noștri, și pe de altă parte cu tot prilejul așa învederat au dovedit ierarhii și creștinii noștri credința și alipirea lor către Tron și Patrie, încât de prisos este a aminti aici despre aceea mai mult. Așadar noi vrem o Biserică liberă să avem în Patria noastră și această dorință ne impune nouă acea îndatorire ca Biserica să o eliberăm în tot organismul său, pentru că dacă numai partea cea mai mică a ei nu se va elibera, atunci numai decît i se va cauza știrbire în viața ei. Și încă chiar noi, fiii ei, să i-o facem? Aceasta să nu fie! Să ne luptăm luptă bună asupra oricăruia care ar vrea a vătămă cît de puțin organismul legiuit și de Sfinții Părinți statornicit al Bisericii noastre. (...)

Prin urmare, împrejurarea aceasta fundată în instituțiile politice ale Bisericii noastre trebuie să ne îmbărbăteze de a cere ca cu libertatea Bisericii să se restaureze și legătura mitropolițiilor noștri din Austria cu patriarhatul din Constantinopole (subl.n.), căci pînă cînd aceea este canonică și legală, pînă atunci aduce Bisericii și Statului foloase, iar cînd legătura aceea ar degenera ori într-una, ori în altă parte, atunci numai decît partea cea vinovată pierde demnitatea sa, căci la noi nici unui ierarh nu i se dă caracterul infailibilității¹.

2. Interpretarea în sens național, nu provincial-teritorial, a canoanelor 34 ap. și 9 Antiohia

¹ Andrei ȘAGUNA, *Anthorismos...*, p. 62-64.

16..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

În al doilea rând, trebuie remarcat modul în care mitropolitul Șaguna a înțeles cele două canoane, anume 34 ap.¹ și 9 Antiohia², ambele privind organizarea mitropolitană.

Câte un termen din fiecare canon a fost și mai este și astăzi interpretat diferit de canoniști, anume cel de *ethnos* (în can. 34 ap.) și cel de *eparhie* (în can. 9 Antiohia). Cunoscuta dispută dintre cei mai importanți ierarhi români din Imperiul austriac (Andrei Șaguna de la Sibiu și Eugen Hacman de la Cernăuți) a avut drept motiv și deosebirea în interpretarea celor două canoane.

Pe de o parte, Șaguna a interpretat termenul *ethnos* în sens național, ca referindu-se la o anumită națiune, în timp ce Hacman a respins această interpretare, înțelegând prin termenul respectiv o provincie politică. Șaguna și-a motivat poziția într-o scrisoare adresată lui Hacman în octombrie 1860, precum și în ediția comentată a canoanelor:

„Și așa aflu numai decât în al 34 canon apostolesc, că episcopilor fiecărei nații se cuvine a ști pre cel dintâi (Mitropolitul) între dânșii, ș. a. De aci deduc eu, că episcopii trebuie să fie din sânul acelei nații, la care sunt puși ei de episcopi, căci acest canon apostolesc numai așa poate avea înțelesul său cel adevărat, și firesc, dacă nu numai mitropolitul, ci și episcopii ai unei nații vor fi din una și aceeași națiune; acesta este de lipsă și pentru aceea, ca arhieriei să poată săvârși slujbele

¹ „Se cade ca episcopii fiecărui neam (έθνους) să cunoască pe cel dintâi dintre dânșii și să-l socotească pe el drept căpetenie și nimic mai de seamă să nu facă fără încuviințarea acestuia; și fiecare să facă numai acelea care privesc parohia (eparhia) sa și satele de sub stăpânirea ei. Dar nici acela (cel dintâi) să nu facă ceva fără încuviințarea tuturor, căci numai astfel va fi înțelegere și se va mări Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt: Tatăl și Fiul și Sfântul Duh” (Ioan Nicolae FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, s.l., 1991, p. 25).

² „Episcopii din fiecare eparhie (în textul latinesc se află termenul *Provincia* – n.n.) trebuie să recunoască pe episcopul proestos din capitala metropolă și care deține purtarea de grijă a toată eparhia, pentru că în capitala metropolă se întrunesc din toate părțile toți cei ce au afaceri de aranjat” (*Ibidem*, p. 197).

dumnezeiești în limba poporului, și să știe propovădui creștinilor cuvântul cel mântuitor al Domnului spre înțelegerea turmei cuvântătoare, și să se poată înțelege cu preoții și eparhioții, unde face trebuință, – mai departe ca să se poată înțelege unii cu alții în una și aceeași limbă, care este totdeodată și cea a Bisericii, și dregătoriei bisericești, căci dacă metropolitul și episcopii nu vor fi din una nație, atunci întâlnindu-se se vor înțelege în limbă străină, precum au fost întâmplare până acum la noi, ca adecă metropolitul Carlovițului cu episcopii de nația română se înțelegea prin o limbă străină.¹

„Canonul acesta pune și acelei instituțiuni teme, că adică Metropoliile au de a se înființa cu privire la naționalitatea poporului creștin, și că Episcopii unui popor, va se zică a unei națiuni, trebuie să aibă și un Metropolit din sânul Episcopilor naționali, pe carele să-l recunoască drept cap al lor”².

Iată în continuare și poziția lui Hacman:

„Cuvântul *ethnos* semnifică, ce-i drept, la greci popor, națiune, trib, seminție; dar el semnifică și țară, provincie, ceea ce se poate constata din orice dicționar bun... Și în această din urmă semnificație, canonul citat nu vrea să spună altceva, decât că episcopii fiecărei provincii trebuie să-l cunoască pe cel care este primul între dânșii și să-l recunoască drept căpetenie. La fel a explicat acest canon și Sinodul de la Antiohia din anul 341, în canonul 9”³.

¹ Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia...*, Colecțiunea actelor, p. 179.

² Andrei ȘAGUNA, *Enchiridion de canoane*, Sibiu, 1871, p. 21.

³ Hacman și-a susținut poziția, prin care combătea înțelesul național al can. 34 ap., într-un lung memoriu adresat Sinodului episcopesc de la Carloviț, la 14 septembrie 1864, deci la o lună după ce respectivul sinod acceptase deja separarea Mitropoliei românești (Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea Mitropoliei, dimpreună cu o colecțiune de acte*, Sibiu, 1900, Colecțiunea actelor, p. 253; întregul memoriu la p. 252-285).

18..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Disputele cu privire la interpretarea acestui canon au continuat până în ziua de astăzi¹. Important de menționat este faptul că și următoarele ediții în limba română a canoanelor Bisericii Ortodoxe au adoptat interpretarea șaguniană. Interesantă este însă traducerea românească (efectuată de canonistul arădean Nicolae Popovici și de protopopul sârb de la Arad, Uroș Kovincici) a amplei colecții de canoane cu comentariu, editată de episcopul sârb Nicodim Milaș. Textul canonului este tradus la fel ca în *Enchiridion*-ul lui Șaguna, în timp ce comentariul conține interpretarea adversă². Autorul ultimei ediții românești a canoanelor, părintele profesor sibian Ioan Floca, a susținut interpretarea șaguniană:

„Canonul acesta este unul din cele mai discutate, datorită cuvântului *ethnos*, al cărui înțeles li s-a părut multora greu de pătruns. De fapt, el este cheia înțelesului acestui canon. Sensul lui nu poate fi decât acela de neam, prin care se înțelege o grupare etnică, o unicitate distinctă, care are caracteristicile unei națiuni. În nici un caz, nu are înțelesul de provincie sau de ținut, indiferent de faptul că respectiva provincie ar fi populată de credincioși cu aceeași origine etnică sau aparținând mai multor neamuri”³.

Cel de-al doilea canon, anume *9 Antiohia*, este considerat de Hacman ca oferind o explicație a can. 34 ap. Termenul controversat

¹ Viorel IONIȚĂ, „Die Einheit der Kirche und die Vielzahl der Nationen“, în K. Ch. FELMY (ed.), *Kirchen im Kontext unterschiedlicher Kulturen. Auf dem Weg ins dritte Jahrtausend*, Göttingen 1991, 409-415; J. D. ZIZIOULAS, „Church Unity and the Host of Nations“, în *Ibidem*, p. 91-104;

² „Prin urmare, în urma dispoziției canonului prezent, toți episcopii Bisericilor provinciale trebuie să recunoască și să considere de căpetenie a lor pe întâiul episcop al cărui scaun se găsea în capitala provinciei bisericești” (Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici și Nicolae Popovici, vol. I, Part. I, Arad, 1930, p. 239.

³ Ioan Nicolae FLOCA, *op. cit.*, p. 26.

este cel de *eparhie* (tradus în edițiile latine prin *provincia*), interpretat de ierarhul bucovinean în sens al administrației politice (provincie imperială), iar de Șaguna drept episcopie, dieceză sau eparhie în sens bisericesc:

„(Bucovinenii – n.n.) au înțeles sub *Provincia* provincie politică, însă noi care am încărunit în studiul canoanelor și în asemănarea textelor grecești, române, slave și latine ale canoanelor bisericești, apoi suntem câtva versați și în *Jure Romano*, ori unde aflăm în canoanele traduse în limba latină sau slavonă cuvântul *Provincia*, înțelegem în limba română *Eparhie*. Convingerea noastră o întărește însăși canonul din *Pidalionul românesc*¹.

Prin modul său de interpretare a celor două canoane, Șaguna a legitimat existența unor structuri ecleziale etnice în cadrul Ortodoxiei Imperiului austriac, în timp ce tabăra adversă a respins această formă de organizare națională bisericească². Precum se va arăta mai jos, interpretarea lui Șaguna a fost agreată și de împăratul Francisc Iosif, care aproape că a silit ierarhia sârbească să accepte separarea ierarhică a românilor ortodocși de sârbi, consecința fiind nu doar înființarea Mitropoliei românești, cu sediul la Sibiu, ci și segregarea pe criterii etnice a ortodocșilor din Banat, precum și împărțirea averilor parohiale între cele două Mitropolii (cea ce a constituit o premieră în istoria Ortodoxiei ecumenice).

¹ Andrei ȘAGUNA, *Anthorismos, sau Deslușire comparativă asupra broșurii «Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina»*, Sibiu, 1861, p. 26-27.

² Johann SCHNEIDER, *Der Hermannstädter Metropolit Andrei von Șaguna. Reform und Erneuerung der Orthodoxen Kirche in Siebenbürgen und Ungarn nach 1848*, Köln-Weimar-Wien, 2005, p. 12.

3. Mitropolitul Șaguna și conceptul de autonomie bisericească – înțeles ca autonomie față de Stat, nu față de o altă Biserică Ortodoxă (în sens de semi-autocefalie)

De obicei, termenul de *autonomie bisericească* este înțeles în legătură cu un alt termen de specialitate al Dreptului canonic, destul de apropiat – acela de *autocefalie*. Însă, dat fiind faptul că Șaguna nu a folosit primul termen, nu l-a folosit deci nici pe al doilea, în sensul unei relații speciale dintre două Biserici Ortodoxe. Dimpotrivă, l-a folosit în sensul relației dintre Biserică și Stat. În lucrarea polemică adresată episcopului bucovinean Hacman, Șaguna a afirmat că autonomia bisericească se identifica cu eliberarea Bisericii „de influențele străine (adică ale Statului – n.n.) ce nu numai strâmtoresc, ci și vatămă viața și existența ei (a Bisericii – n.n.), și periclitează religiozitatea și moralitatea singuraticilor și a tuturor preoților și creștinilor”¹.

De altfel, este interesant faptul că atunci când s-a referit, în Compendiul său de Drept canonic, la relațiile dintre Biserici, Șaguna nu a avut în vedere relațiile inter-ortodoxe, ci pe cele inter-confesionale. Pornind de la situația defavorabilă a Ortodoxiei ardelenne în istorie, Șaguna s-a preocupat de chestiunea toleranței religioase și de limitele acesteia, susținând necesitatea ca diferitele Biserici să aibă relații „amicale” și să evite „orice supremație și hegemonie din partea uneia asupra alteia”:

„Toleranța pe terenul bisericesc însemnează purtarea pasivă și indiferentă către toți aceia care se țin de alte Biserici, precum și purtarea indulgentă către convingerile religioase ale altora... (Dar - n.n.), toleranța... nu poate mulțumi Biserica

¹ Andrei Șaguna, *Authorismos...*, p. 125-126.

tolerată, căci deși toleranța înfățișează purtarea pasivă și indiferentă a altei Biserici și a Statului față cu Biserica tolerată, se știe că unde este o Biserică tolerată, acolo este altă Biserică liberă, privilegiată și sprijinită și din partea Statului; de aici urmează că starea unei Biserici tolerate este jalnică și expusă sistemului de persecuție bisericească de către Biserica liberă și privilegiată, pentru că cea tolerată nu are *garanția externă a Statului* de a fi scutită, în caz de insulte și de neplăceri. De unde apoi urmează, că și creștinii unei Biserici tolerate sunt expuși a fi conturbați în convingerile lor religioase și totodată că cetățeni sunt sau de tot excluși din drepturile politice, de care creștinii Bisericii libere se bucură, sau sunt persecutați în uzul celor de frunte drepturi politice...

Toleranța unei Biserici de către cealaltă nu ajunge, deoarece, precum am văzut..., toleranța însemnează purtarea pasivă și indiferentă a unei Biserici către cealaltă, prin urmare toleranța înfățișează o lucrare pasivă, care lesne degenerază în persecuții...

Hristos osândește purtarea pasivă și indiferentă către alții, arătând totdeauna cine este aproapele nostru și (ne îndeamnă – n.n.) să arătăm către aproapele nostru purtarea activă și cordială; de unde urmează că toleranța unei Biserici către cealaltă nu ajunge, căci nu poartă caracterul iubirii de aproapele.

Hristos extinde doctrina Sa dumnezeiască despre iubirea aproapelui încă și asupra vrăjmașilor (Lc 6, 27-28). Oare cuvintele acestea ale Mântuitorului nu sunt îndreptate și către Bisericile diferite de astăzi? Și de s-ar și privi între ele ca vrăjmașe (ceea ce să ne ferească Dumnezeu), oare nu sunt datoare a se iubi, a face bine una alteia, a binecuvânta una pe cealaltă și a se ruga una pentru alta? Noi zicem la toate acestea: Bisericile diferite creștine de astăzi sunt datoare a împlini cu cea mai strictă conștiinciozitate învățăturile lui Hristos, care pretind mai mult de la ele decât o simplă toleranță. De aceea rămânem la convingerea noastră că toleranța unei Biserici către alta nu ajunge.

Dacă odată religia creștină, în urma teologiei speculative, s-a împărțit în mai multe Biserici, dar ele toate primesc Biblia drept carte fundamentală a mărturisirii lor

22..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

și vor ca aceea să se susțină, atunci ...Bisericile între ele trebuie să stea în corelație amicală, ferită de orice supremație sau hegemonie din partea uneia asupra alteia”¹.

Prin urmare, în relațiile inter-confesionale, Șaguna a susținut egalitatea deplină a tuturor Bisericilor creștine. A respins ideea „Bisericii dominante” și a cerut egala îndreptățire și egala libertate a acestora față de autoritățile statale:

„Statul față de diferitele Biserici, a căror existență în complexul său nu numai nu o neagă, ci vrând-nevrând o și recunoaște, are chemare a fi drept; Statul va fi drept cu diferitele Biserici, atunci când pe baza dreptății și a egalei îndreptățiri, va considera și trata Bisericile diferite și va și garanta aceasta prin lege pozitivă, va să zică atunci când Statul se obligă în urma unei legi pozitive că nu va prefera nici o Biserică alteia și că pe cetățenii săi fără deosebire de Bisericile lor de care țin, îi va trata egal în privința bunătăților și sarcinilor cetățenești.

Prin urmare, noi nu aprobăm ideea unei Biserici domnitoare într-un Stat cu diferite Biserici, chiar de ar fi acea Biserică de care ține Capul Statului. Noi accentuăm aici *Biserica de care ține Capul Statului* și nu zicem *Biserica Capului Statului* sau *Biserica domnitoare*, pentru că noi îl privim pe Capul Statului drept membru al Bisericii de care se ține; prin urmare, noi nu aprobăm ideea unei Biserici domnitoare nici atunci când sub numirea aceasta s-ar înțelege acea Biserică de care se ține Capul Statului, pentru că numirea aceasta de *Biserica dominantă* prea ușor se poate exploata în defavoarea celorlalte Biserici, de care Domnitorul nu se ține. Încă și de aceea nu aprobăm ideea *Bisericii dominante*, deoarece aceasta presupune o preferință față de celelalte Biserici, prin care acestea se degradează la Biserici dominante, apăsate și tolerate”².

Or, tocmai această libertate a Bisericilor față de autoritatea de Stat a fost privită de Șaguna drept *autonomie bisericească*:

¹ Idem, *Compendiu...*, p. 292-295.

² *Ibidem*, p. 296-297.

„Libertatea Bisericii îndeobște din partea Statului trebuie să stea în putința organelor bisericești de a învăța cuvântul lui Dumnezeu, de a zidi biserici (cu toată acea frumusețe care este în uz), de a săvârși public funcțiile religioase, de a înființa școli, fundații filantropice și alte fundații necesare pentru atingerea scopului Bisericii, de a viețui conform principiilor Bisericii, de a cârmui, administra și conduce în înțeleșul învățăturilor canonice pozitive toate afacerile bisericești, școlare și fundaționale, precum și de a exercita puterea legării și dezlegării păcatelor și transgresiunilor bisericești, și, în fine, a lua hotărâri în lucruri bisericești neîmpiedicat de legi preventive din partea Statului și organelor lui. Și, peste toate, această libertate a Bisericii din partea Statului trebuie să se fundamenteze în legea civilă care prescrie organelor Statului respectarea și sprijinirea sentințelor ocârmuirii bisericești”¹.

Se poate constata modernitatea concepțiilor mitropolitului Șaguna, datorate, pe de o parte, pluralității confesionale și etnice, iar pe de altă parte a mediului politic (statul subsidiar) în care a viețuit Ortodoxia din Imperiul habsburgic. Cu alte cuvinte, Șaguna a promovat ideea ca Bisericele să se constituie în corporații de drept public, egale între ele, aflate într-o relație de subsidiaritate cu autoritatea de Stat sau, altfel exprimat, de „ajutor reciproc”. În timp ce ajutorul Bisericii față de Stat ar fi trebuit să conștea în rugăciuni pentru conducătorii Statului și propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu și a valorilor morale (astfel ca membrii Bisericii să fie buni cetățeni), ajutorul Statului față de Biserici ar fi trebuit să conștea în:

„1) recunoașterea faptică a libertății conștiinței și a convingerilor religioase a cetățenilor săi; 2) reținerea de la orice amestec în lucruri dogmatice și curat bisericești; 3) respectarea dogmelor și a celorlalte instituții pozitive bisericești, precum și a hotărârilor conducerii bisericești; 4) respectarea dreptului canonic intern; 5)

¹ *Ibidem*, p. 283.

24..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

sprijinirea bănească a subzistenței clerului și a instituțiilor școlare și filantropice; 6) permisiunea dezvoltării vieții bisericești și religioase a cetățenilor săi.

În fine, zicem că, precum Biserica se îndatorează a da Statului ajutorul său moral fără nici o condițiune, căci aceasta derivă din Sf. Scriptură, tot așa și Statul se îndatorează a da Bisericii ajutorul său material fără nici o condiție, adică fără a pretinde de acolo vreun drept de patronat, căci atunci ierarhia este chemată a nu primi un asemenea ajutor condiționat din partea Statului”¹.

Problema libertății sau a autonomiei bisericești față de Stat s-a aflat practic în dezbatere publică în deceniile imediat următoare după revoluția pașoptistă, în special în Ungaria. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice din primul guvern maghiar al epocii dualiste, József Eötvös, prieten cu mitropolitul Șaguna, a fost un fervent susținător al autonomiei tuturor Bisericilor (ba chiar și a cultului mozaic) față de autoritățile guvernamentale. Drept urmare, Parlamentul ungar a stabilit cadrul legislativ al autonomiei Bisericii Ortodoxe (cunoscutul Articol de Lege 9/mai 1868), iar ministrul Eötvös a sprijinit sancționarea de către împărat a Statutului Organic al Mitropoliei românești din Transilvania, în mai 1869, care a prevăzut în Art. I:

„Biserica greco-orientală română din Ungaria și Transilvania, ca Biserică autonomă, după dreptul ei canonic, garantat și prin Articolul de Lege IX din anul 1868, pe lângă susținerea în integritate a dreptului de supremă inspecțiune a Majestății Sale, își reglementează, administrează și conduce independent afacerile sale bisericești, școlare și fundamentale în toate părțile și factorii ei constitutivi, după forma reprezentativă (prin organe reprezentative – n.n.)”.

¹ *Ibidem*, p. 282.

Țelul lui Eötvös nu a putut fi însă atins în privința Bisericii Catolice din Ungaria, ierarhii acesteia preferând ca Biserica lor să rămână o Biserică de Stat, fiind lipsită astfel de autonomie.

Conducerea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania a fost însă deosebit de mândră de statutul de autonomie pe care l-a obținut mitropolitul Șaguna. Tânărul profesor Nicolae Bălan a deplâns în 1910 faptul că Biserica Ortodoxă a Vechii României era lipsită de acest statut¹, iar după Marea Unire a militat și a reușit, în calitatea sa de mitropolit al Ardealului, să impună acest statut de autonomie întregii Biserici din România Mare.

4. Starea „abnormală” a Ortodoxiei ardeleni subordonată necanonic Mitropoliei de Carloviț și revendicarea intervenției Curții pentru restabilirea ordinii canonice

În lupta sa pentru reînființarea Mitropoliei românești, Șaguna a coroborat argumente istorice și canonice. Principala motivație a fost existența sa din vechime:

„Noi ardelenii nu vrem altă mitropolie decât cea veche a noastră, cu episcopiile cele vechi ale ei... Noi vrem recâștigarea dreptului nostru canonic și ierarhic ce din partea statului s-a împiedicat, ca așa să devenim în starea normală cu Ortodoxia noastră...”

Noi vrem repunerea în dreptul nostru bisericesc ce l-am avut prin multe secole până la Reformație, când ungurii ardeleni au trecut la calvinism, iar sașii la luteranism. De aceea, episcopul scris și clerul cu poporul ortodox din Ardeal, Banat și Ungaria, ca fiii credincioși ai Ortodoxiei răsăritene, împlinesc datorința cea

¹ Nicolae BĂLAN, *Chestiunea bisericească din România și autonomia Bisericii noastre*, Sibiu, 1910.

mai sfântă către religia lor, când se nevoiesc a se desface de legătura anticanonică a Carlovițului”¹.

În numeroasele sale memorii adresate Curții, în care motiva cererea reînființării Mitropoliei românești, Șaguna a accentuat situația „abnormală” în care se afla Ortodoxia ardelenescă din timpul său, dat fiind faptul că aceasta fusese înainte de Reformă organizată într-o Mitropolie recunoscută chiar și de vechii regi ai Ungariei (Matia Corvinul² și Vladislav II Jagiello³), având deci o poziție clară în stat, poziție care a fost menținută și ulterior, în timpul Principatului autonom apoi chiar și după intrarea Transilvaniei sub stăpânirea austriacă. Mitropolia de Carloviț, dimpotrivă, a apărut mult timp după cea a Transilvaniei, iar subordonarea Bisericii ardelenice Mitropoliei de Carloviț, în anii 1783 și 1786, a fost considerat de Șaguna drept un rezultat al

¹ Andrei ȘAGUNA, *Authorismos...*, p. 14.

² Într-un act din 20 martie 1479, regele Matia Corvin i-a scutit, la cererea mitropolitului Ioanichie *Nandoralbensis*, pe preoții români din Maramureș de orice dări către stat. Localizarea titulaturii *Nandoralbensis* a fost controversată, fiind aduse ca ipoteze Alba Iulia, Belgrad sau Nandor din Hunedoara. Prezentarea controverselor la Mircea PĂCURARIU, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, Sibiu, 1981, p. 67-71.

³ În anul 1391, mănăstirea Peri din Maramureș (azi în Ucraina subcarpatică) a fost închinată de familia ctitoricească a lui Drag și Balc Patriarhiei ecumenice (fapt considerat în istoriografie drept o ridicare a acestei mănăstiri la rangul de stavropighie patriarhală). Egumenul mănăstirii Peri (la fel ca și urmașii săi) au primit printr-o diplomă a Patriarhiei ecumenice drepturi cvasi-episcopale pentru teritorii din nordul Transilvaniei, Maramureș și alte comitate din nordul Ungariei (Bereg, Ugocea). Un secol mai târziu, exercitarea de către egumenul Ilarion a acestor drepturi cvasi-episcopale a fost contestată de episcopul Ioan de la Muncaci, drept care s-a ajuns la un proces juridic înaintea Curții regale. Vladislav II al Ungariei a recunoscut drepturile cvasi-episcopale ale egumenului Ilarion (primite în 1391 de la Patriarhia ecumenică), însă cu condiția ca „egumenul Ilarion și urmașii lui să dea episcopului din Muncaci cuvenita onoare, iar *arhiepiscopului din Transilvania*, celui de acum și celor viitori, ca mai marilor săi, să le arate cuvenita supunere și ascultare” (diploma la Nicolae POPEA, *Vechia Metropolie...*, p. 23-25; citatul la p. 25).

împrejurărilor vitrege (dezmembrarea bisericească de la 1701) și un act politic *octroat* (arbitrar, contrar canoanelor) săvârșit de Curte.

În urma numeroaselor petiții¹, împăratul Francis Iosif a emis în cele din urmă, la 27 septembrie 1860, un *Înscris preainalt*, adresat mitropolitului de la Carloviț (Raiacici) și episcopului Șaguna, prin care declara că „nu este neaplecat înființării unei Mitropolii române greco-neunite”, cu condiția ca „dezlegarea legământului ierarhic” din 1783 să se realizeze „numai pe baza opiniei unui sinod regulariu”, adică a unui Sinod episcopesc al Mitropoliei de Carloviț². Însă,

„această restricțiune a displăcut românilor, căci ei credeau că, precum subordonarea diecezelor române (adică a diecezei respectiv arhidiecezei române transilvane și a diecezei Bucovinei) Mitropoliei sârbești din Carloviț se decretă fără concursul vreunui sinod episcopesc și respectiv fără de concursul mitropolitului sârbesc, ci doar din plenitudinea puterii imperiale, tot așa și dezlegarea legământului acestuia să se efectueze fără concursul acelora, ci numai din plenitudinea puterii împărătești”³.

Drept urmare, cel de-al doilea Sinod al eparhiei ardelene, din 24-26 octombrie 1860, a reluat și prezentat sistematic argumentele pentru reînființarea Mitropoliei românești.

În primul rând, s-a cerut înlăturarea situației necanonice, aducând în sprijinul revendicării următoarele canoane:

„Acum ne luăm îndrăznirea prea umilită a aplica la canoanele și instituțiunile bisericești cererea noastră, și adică:

¹ A se vedea pentru amănunte Nicolae Chifăr, „Apărarea dreptului istoric privind restaurarea Mitropoliei Transilvaniei în discursul șagunian din perioada absolutismului (1849-1860), în *Mitropolitul Andrei Șaguna, creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania* (coord. Mircea Păcurariu), Ed. Andreiană, Sibiu, 2008, p. 137-150.

² Nicolae POPEA, *Vechia Metropolie...*, p. 190-191.

³ *Ibidem*, p. 192.

28..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

- a) canonul 34 apostolic rânduiește că episcopii unei națiuni să știe pe mai marele lor;
- b) canonul 6 I ec.¹ legiuiește că obiceiurile cele din început și așezate de Sf. Părinți să se țină;
- c) canonul 2 II ec.² prescrie că episcopii să nu bântuiască Bisericile cele de peste hotarele lor;
- d) canonul 8 III ec.³ pretinde că drepturile cele ce se cuvin episcopilor din vechime să se păzească nevătămate”¹.

¹ „Să se țină obiceiurile cele vechi, cele din Egipt și din Libia și cele din Pentapole, așa încât episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea, pentru că acesta este și obiceiul episcopului Romei. De asemenea, și în Antiohia și și în celelalte eparhii (provincii) să li se păstreze Bisericii întâietățile (privilegiile). Este apoi cu totul învederat lucrul acela, că dacă cineva ar deveni episcop, fără încuviințarea mitropolitului, marele sinod a hotărât ca unul ca acesta nu se cade să fie episcop. Iar dacă alegerii comune tuturor, fiind ea (cu temei) bine întemeiată și după canonul bisericesc i s-ar împotrivi doi sau trei din vrajbă (pismă) proprie, să aibă tărie votul (hotărârea) celor mai mulți” (Ioan Nicolae FLOCA, *Canoanele...*, p. 52-53).

² „Episcopii puși peste o dieceză să nu se întindă (treacă) asupra Bisericii din afara hotarelor lor, nici să nu se tulbure Bisericile, ci, potrivit canoanelor, episcopul Alexandriei să cârmuiască numai cele (Bisericile) din Egipt, iar episcopii Orientului să chivernisească (administreze) numai Orientul, păstrându-se pe seama Bisericii antiohienilor întâietățile (privilegiile) cele din canoanele de la Niceea; și episcopii diecezei Asiei să chivernisească numai cele (Bisericile) din dieceza Asiei; și cei ai (diecezei) Pontului, numai pe ale (diecezei) Pontului; și cei ai Traciei, numai pe ale (diecezei) Traciei să le cârmuiască. Iar nechemați, episcopii să nu treacă peste dieceza lor pentru hirotonie sau pentru oarecare (lucrări de cârmuire bisericească) cârmuiri bisericești. Păzindu-se însă canonul stabilit mai înainte privitor la chivernisiri, este clar că cele privitoare la fiecare eparhie le va cârmui Sinodul eparhiei (respective), potrivit celor orânduite (hotărâte) la Niceea. Iar Bisericile lui Dumnezeu, cele ce sunt la popoarele barbare, trebuie să se cârmuiască după obiceiul Părinților, care s-a ținut” (*Ibidem*, p. 62-63).

³ „Prea iubitorul de Dumnezeu împreună episcopul Rigin și ceilalți împreună cu dânsul prea iubitori de Dumnezeu episcopi ai eparhiei (mitropoliei) ciprienilor, Zenon și Evagrie, ne-au făcut cunoscut un lucru nou scormit, potrivit (contrar) rânduielilor bisericești și canoanelor Sf. Apostoli și care primejduiește (atinge) libertatea tuturor. Drept aceea, pentru că suferințele obștești au trebuință de vindecare mai mare, ca unele care și aduc stricăciune mai mare, și mai vârtos fiindcă nici nu s-au urmat (observat) vreun obicei mai vechi, ca episcopul cetății Antiohiei să facă hirotoniile cele din Cipru, după cum prin zapise (documente, scrisori) și prin glasurile lor proprii au arătat (au învățat) prea evlavioșii bărbați, care și-au făcut arătarea în Sf. Sinod: înainte stătătorii Sfințelor Biserici din Cipru să aibă putere, fără tulburare și fără silă, după canoanele cuvioșilor părinți după vechiul obicei să fie făcute de către dânșii hirotoniile prea evlavioșilor episcopi.

Aceasta să se păzească (observe) și în celelalte dieceze și în eparhiile (mitropoliile) de pretutindeni, încât nici unul dintre prea iubitorii de Dumnezeu episcopi să nu cuprindă (să nu apuce) altă eparhie care nu a fost mai demult și dintru început sub mâna lui sau a celor dinaintea lui. Iar dacă cineva a cuprins (ocupat) eparhie străină și în chip silnic a pus-o sub el

Prin aceasta, s-au reluat argumentele din Memorialul înaintat Ministerului Cultelor de la Viena cu prilejul consfătuirii episcopilor ortodocși din capitala imperiului, din anii 1850-1851:

„Românii de credință răsăriteană, doar din pricina vitregelor împrejurări care îi despoiară de metropoltul lor și de episcopi, cu un cuvânt de întreaga ierarhia lor, ajunseră sub jurisdicțiunea mitropolitului de la Carloviț...

Metropolia de Carloviț e datoare a se îngriji pentru restaurarea Mitropoliei de la Bălgrad (după ce acum împrejurările cele apăsătoare care pricinuiră apunerea aceleia încetară) și după puteri să o sprijine (cf. can. 6 I ec. și tâlcuirea can. 8 sin. III ec.);

E în contra canoanelor, dacă Mitropolia de la Carloviț nu s-ar îndupleca a slobozi de sub stăpânirea sa Bisericele care-și pierdură prin prigoane autonomia lor ierarhică... (can. 6 I ec. și can. 2 II ec.)”².

În al doilea rând, participanții la Soborul eparhial ardelenesc din 1860 au cerut intervenția Curții pentru restabilirea ordinii canonice și trecerea peste Sinodul episcopesc de la Carloviț, știindu-se că ierarhii sârbi cu greu ar putea accepta înființarea Mitropoliei românești:

„Precum legământul ierarhic de până acum ni l-a impus nouă, românilor din Ardeal și Bucovina împăratul Iosif II în anul 1783, cu vătămarea cea mai mare a

(sub stăpânirea lui), pe aceasta să o dea înapoi (restituie), ca să nu se calce canoanele părinților și nici sub cuvânt (sub chipul sau pretextul) de lucrare sfințită, să se furișeze trufia stăpânirii lumești și să nu trecem cu vederea că pierdem câte puțin slobozenia (libertatea) pe care ne-a dăruit-o nouă cu sângele Său Domnul nostru Iisus Hristos, Izbăvitorul (Eliberatorul) tuturor oamenilor. I s-a părut, așadar, sfântului și ecumenicului sinod, ca fiecare eparhie (mitropolie) să păzească curate și nestrâmtorate (neatinse) drepturile care i se cuvin ei, de la început și de mult după obiceiul ținut din vechime, având fiecare mitropolit îngăduința (permisiunea) ca pentru propria lui asigurare (siguranță) să ia opisele (copiile) celor ce s-au întocmit (hotărât). Iar dacă cineva ar înfățișa o hotărâre potrivnică celor orânduite acum, i s-a părut întregului sfânt și ecumenic sinod, ca aceasta să fie fără tărie” (*Ibidem*, p. 71-72).

¹ Nicolae POPEA, *Vechea Mitropolie...*, p. 197.

² Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia..., Colecțiunea actelor*, p. 95.

așezămintelor bisericești, iar românii ortodocși din Banat și Ungaria nici când nu s-au subordonat ierarhiei sârbe prin vreo ordinațiune politică, așa acum, Majestatea Ta, să te înduri a nu condiționa împlinirea cererii noastre celei drepte de opiniunea unui sinod iregulariu și anticanonic față de Biserica Ortodoxă Română, ci de-a dreptul cu aceeași deplină putere împărătească să te înduri a ne elibera de acel legământ antibisericesc și a reîntoarce în chipul acesta ordinea cea legală bisericească, pacea și odihna cea sufletească a creștinilor români răsăriteni din monarhie”¹.

Nu face obiectul acestui studiu prezentarea în detaliu a tuturor memoriilor și strădaniilor depuse de Șaguna, împreună cu clerul și credincioșii ortodocși români, pentru reînființarea Mitropoliei². Dat fiind faptul că scaunul mitropolitan de la Carloviț a rămas vacant după moartea lui Iosif Raiacici (13 decembrie 1861), s-a pus problema convocării unui CNB pentru alegerea succesorului. Acesta s-a putut întruni abia în august 1864. La 5 august a fost ales ca întâistătător al Bisericii de la Carloviț Samuil Mașirovici, fostul episcop de Timișoara. A urmat apoi convocarea Sinodului episcopesc, care a decis în cele din urmă, la presiunile împăratului Francisc Iosif, restaurarea Mitropoliei românești din Transilvania.

REZUMAT

¹ Nicolae POPEA, *Vechea Metropolie...*, p. 201.

² Aceste strădanii au fost prezentate pe larg de Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia...*, p. 128-148; Mircea PĂCURARIU, *Studii..*, p. 245-263; Paul BRUSANOWSKI, „Problema episcopiiilor sufragane în contextul luptelor pentru înființarea mitropoliei românești din Ungaria și Transilvania”, în *TABOR. Revistă de cultură și spiritualitate românească*, an. II, nr. 5, august 2008, p. 26-44.

Studiul prezintă principalele concepții canonice ale mitropolitului Șaguna privitoare la Ortodoxia din monarhia austriacă. În primul rând, conceptual de *autocefalie* i-a fost străin lui Șaguna. Drept urmare, mitropolitul Șaguna a luat în vedere doar existența celor patru patriarhii orientale vechi, considerând că Ortodoxia din Monarhia habsburgică făcea parte din cuprinsul Patriarhiei ecumenice. Tocmai de aceea, a cerut în numeroase rânduri Curții imperiale permisiunea de a întreține legături canonice cu Constantinopolul, în pofida faptului că în 1855 însăși Patriarhia ecumenică enumerase printre Bisericile autocefale și cea Ortodoxă din „Austria”. În al doilea rând, autorul prezintă interpretarea etnicistă de către Șaguna a canonului 34 apostolic, ceea ce a permis constituirea în 1864 a Mitropoliei ortodoxe naționale românești de la Sibiu. În al treilea rând, studiul evocă interpretarea șaguniană a conceptului de autonomie a Bisericii față de Stat și refuzul recunoașterii canonicității și justeții unei Biserici dominante sau de stat.